

PROCES PRIVATIZACIJE U SRBIJI U PERIODU OD 2000. DO 2008. GODINE

Milijana Đorđević*

Sažetak: Privatizacija predstavlja ključnu kariku u uspešnom sprovođenju procesa tranzicije. Naime, bez pravilno definisanih vlasničkih odnosa ne može se očekivati efikasno privređivanje, smanjenje nezaposlenosti, formiranje slobodnog tržišta, stabilizacija cena, otklanjanje spoljne zaduženosti, itd. Privatizacija praktično određuje ritam i karakter procesa tranzicije. Usled toga što se naša zemlja upravo nalazi u vrtlogu tranzicionih promena, akcenat je u radu stavljen na: (1) osnovne karakteristike novog modela privatizacije, (2) postignute rezultate privatizacije u Srbiji.

Ključne reči: privatizacija, tranzicija, proces, vlasništvo, rezultati

Abstract: Privatization represents the key link in successful implementation of the transitional process. Namely, without properly defined ownership relations one cannot expect efficient economic activities, reduction of the unemployment rate, the creation of the free market, price stabilization, elimination of the foreign debt, etc. In essence, privatization determines the rhythm and the character of the transitional process. Since our country is currently in the vortex of transitional changes, this paper will put the emphasis on: (1) basic characteristics of the new privatization model and (2) achieved results of privatization in Serbia.

Key words: privatization, transition, process, ownership, results

Uvod

Privatizacija je proces delimičnog ili potpunog prelaska preduzeća iz društvene u privatnu svojinu, sa ili bez nadoknade pod uslovima utvrđenim zakonom. Šire rečeno, privatizacija obuhvata povećanje učešća privatnog sektora u društvenom proizvodnji, dok ne postane dominantan. To je čin koji treba da izazove lančanu reakciju promena, ali i sredstvo izgradnje institucija i mehanizama tržišne privrede. Privatizacija je veoma složen proces, koji obuhvata veći broj aktivnosti. Kao prvo, ona znači vlasničko prestrukturiranje koje podrazumeva uspostavljanje jasnog sistema vlasničkog prava. Kao drugo, ona znači finansijsko prestrukturiranje, pošto je vlasnička transformacija praćena promenama u strukturi kapitala. Kao treće, ona znači i organizaciono prestrukturiranje, zato što radikalne promene u vlasničkoj i finansijskoj strukturi zahtevaju novu strategiju i nov način upravljanja.

U ovom radu, biće analiziran pojam privatizacije, kao neizostavni deo procesa tranzicije, sa efektima koje ima na ekonomski sistem. Pored uvodnih i zaključnih razmatranja centralni delovi rada su: osnovne karakteristike privatizacije u Srbiji i postignuti rezultati.

Osnovne karakteristike privatizacije u Srbiji

Nakon političkih promena u oktobru 2000. godine promenio se politički i ekonomski ambijent u kome je funkcionisala naša privreda. Stvorili su se uslovi za modifikovanje prethodnog pristupa privatizaciji i definisan je novi Zakon o privatizaciji. Zakon je stupio na snagu krajem juna 2001. godine. Novim Zakonom o privatizaciji njegovi kreatori nastojali su da ostvare sledeće ciljeve:¹

* Milijana Đorđević, saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

¹ A. Vlahović, *Novi koncept privatizacije Vlade Republika Srbije*, "Ekonomski anali", vanredni broj, Beograd, 2001, str.15

1. efikasan prelazak na privatno vlasništvo nad kapitalom;
2. težnja da nakon četiri godine imamo jasan vlasnički režim privatne i državne svojine;
3. težnja da se kroz privatizaciju ostvari veći priliv stranog kapitala;
4. stvaranje čvrstih budžetskih (finansijskih) ograničenja na makronivou;
5. eliminisanje slabosti prethodne privatizacije;
6. obezbeđenje da se kroz privatizaciju započne sveopšti proces tranzicije i početak izgradnje otvorene privrede;
7. ostvarivanje privatizacionih prihoda neophodnih za servisiranje spoljnih i unutrašnjih dugova.

Ključna načela na kojima se bazira ova privatizacija jesu da je ona obavezna i da se u roku od četiri godine završi sa jasnim režimom privatne i državne svojine.²

Predmet privatizacije jeste društveni, odnosno državni kapital u preduzećima i drugim pravnim licima sem ako posebnim zakonom nije drugačije predviđeno.³

Subjekti koji su nadležni za sprovođenje privatizacije su:⁴

1. **Agencija za privatizaciju;**
2. **Akcijski fond;**
3. **Centralni registar za hartije od vrednosti.**

Krovna institucija koja se bavi privatizacijom jeste Agencija za privatizaciju, čiji je zadatak da promoviše, inicira, sprovodi i kontroliše postupak privatizacije.⁵

Modeli privatizacije društvenog (državnog) kapitala su:⁶

1. prodaja kapitala,
2. prenos kapitala bez naknade,

pri čemu se model prodaje sprovodi putem metoda:⁷

1. javnog tendera,
2. javne aukcije,

dok se prenos kapitala bez naknade obavlja posle sprovedene prodaje i to:⁸

1. prenosom akcija zaposlenim,
2. prenosom akcija građanima.

Za preduzeća čije se akcije kotiraju na berzi i u kojima postoji deo kapitala koji nije privatizovan, privatizacija društvenog kapitala se može izvršiti i preko tržišta hartija od vrednosti. Ovakav način privatizacije je najčešće vezan za preduzeća kod kojih je privatizacija započeta po ranijem zakonu. Kupci u procesu privatizacije mogu biti sva pravna ili fizička, domaća ili strana lica.⁹

² Zakon o privatizaciji, Sl. glasnik RS, broj 38/2001,18/2003, 45/2005, 123/2007, član 14.

³ Isto, član 3.

⁴ Isto, član 4

⁵ Isto, član 5.

⁶ Isto, član 9.

⁷ Isto, član 10.

⁸ Isto, član 11.

⁹ Zakon o privatizaciji, Sl. glasnik RS, broj 38/2001,18/2003,45/2005 i 123/2007, član 12.

Zakonom o privatizaciji predviđeno je da se preko javnih tendera i aukcija prodaje 70% društvenog kapitala preduzeća. Naravno, ako kupac ne želi, moguće je prodati i manje, ali to ne sme da bude ispod 50%. Ostatak društvenog kapitala i to od 10% do 30% se deli zaposlenima u zavisnosti od trenutka otpočinjanja privatizacije, dok je 15% kapitala namenjeno građanima kroz jedan vid vaučerske privatizacije.¹⁰

Što se tiče, konkretno tenderske privatizacije, ona je namenjena za preduzeća od strateškog značaja za Srbiju. Kriterijumi za odabir najboljeg kupca su sledeći:

1. visina prodajne cene;
2. visina investicionog programa;
3. visina socijalnog programa;
4. kvalitet programa zaštite životne okoline.

Svoje investicije strateški partner mora da ostvari u roku od tri godine i da ih potvrdi odgovarajućim bankarskim investicijama. Ukoliko to ne učini, garancija će se naplatiti, a ugovor poništiti. Takođe, kupac ne sme kupljeno preduzeće da zatvori u roku od 5 godina od dana kupovine. Time država nastoji da se zaštiti od onih investitora koji dolaze da kupe tržište tako što kupuju preduzeće i zatvaraju ga.¹¹ Pošto će privatizacija proizvesti višak radne snage, od velikog značaja je i kakvu pomoć strateški partner nudi u ostvarivanju socijalnog programa za višak zaposlenih. Isto tako, se mora voditi računa o zaštiti okoline.

Ovakvih preduzeća ima negde oko 150. Ostatak preduzeća će se privatizovati preko javnih aukcija i tih preduzeća ima blizu 4000. Na početku, veliki kompleksi od izuzetne važnosti za državu kao što su: Telekom, Elektroprivreda itd., ostaju van privatizacije. Za njih je predviđeno prvo prestrukturiranje, a potom privatizacija.¹²

Po novom Zakonu o privatizaciji sredstva dobijena od privatizacije će poslužiti za finansiranje:¹³

1. republičkog fonda nadležnog za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih i to 10% od prodajne cene;
2. podsticanje razvoja;
3. isplaćivanje naknade licima čija je imovina nacionalizovana i to 5% od prodajne cene;
4. vraćanje dugova čiji je obveznik ili garant Republika Srbija;
5. troškova prodaje u postupku privatizacije;
6. poseban program razvoja privrede i zaštite životne sredine koji donosi organ teritorijalne autonomije, odnosno lokalne samouprave i to po 5% za teritorijalnu autonomiju i 5% za lokalnu samoupravu,
7. druge namene.

Što se tiče kontrole odvijanja procesa privatizacije on je strogo formalizovan po principu vertikalne odgovornosti u kojima institucije za sprovođenje Zakona odgovaraju izvršnoj vlasti, a organi izvršne vlasti odgovaraju Narodnoj skupštini Republike Srbije. To govori da po slovu Zakona, i Narodna skupština Republike Srbije i Vlada Republike Srbije imaju aktivnu ulogu u procesu privatizacije.¹⁴

Privatizacija se i danas sprovodi po ovom Zakonu, naravno, uz definisanje nekih novih zakonskih odredbi koje bi trebalo da ubrzaju i povećaju efikasnost procesa privatizacije.

¹⁰ R. Marinković, Lj. Maksimović, *Teorija cena*, Ekonomski fakultet, Kragujevac, 2001, str. 388

¹¹ Isto, str. 388

¹² A. Vlahović, *Novi koncept privatizacije Vlade Republike Srbije*, "Ekonomski anali", vanredni broj, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001, str. 16-17

¹³ Zakon o privatizaciji, Sl. glasnik RS, broj 38/2001, 18/2003, 45/2005 i 123/2007, član 60. i 62.

¹⁴ Vlada Republike Srbije, članak: "Odbačene primedbe", *Ekonomska politika*, br. 2703, Kompanija Borba, Beograd, 09.02.2004. god, str.15

Postignuti rezultati privatizacije u Srbiji

Na temeljima novog Zakona o privatizaciji iz 2001. godine otpočet je novi talas privatizacije. Glavni model je, kako smo već rekli, prodaja. Prva svojinska transakcija po novom Zakonu o privatizaciji obavljena je 30. januara 2002. godine. Tada su tri srpske cementare, u Beočinu, Novom Popovcu i Kosjeriću, dobile strane strateške partnere, i to Beočinska cementara „Lafarž”, Novi Popovac „Holcim”, a Kosjerić grčki „Titan”. Inače su ove tri cementare prodane na javnom tenderu. Prva aukcija je obavljena 03. aprila 2002. godine, a prvo preduzeće koje je na ovaj način prodato jeste „Autoservis” Priboj.¹⁵

Broj privatizovanih preduzeća zaključno sa 19.02.2004. godine jeste 1117. Prihod od privatizacije ovih preduzeća premašuje iznos od 1,3 milijarde evra. Ovaj iznos prihoda je korišćen za finansiranje raznih budžetskih potreba, takođe deo sredstava je upotrebljen za restrukturisanje velikih društvenih sistema i to za obezbeđenje obrtnog kapitala i socijalnu zaštitu zaposlenih koji su u procesu restrukturiranja ostali bez posla. Investicioni program vezan za privatizovana preduzeća iznosi negde preko 750 miliona evra, s tim da će se on realizovati uglavnom u narednom periodu. Socijalni program iznosi nešto više od 270 miliona evra i vezan je za preduzeća koja se privatizuju preko tendera. To govori da se socijalni program uglavnom poštuje tamo gde je obavezan a tamo gde nije kupci ga izbegavaju. U preduzećima koja su se privatizovala radi blizu 150.000 radnika što čini negde oko 9% ukupno zaposlenih u našoj privredi u januaru 2004.godine. U 2003. godini je ostvaren najveći pomak u privatizaciji. Prodato je 814 preduzeća, a ukupan ostvareni prihod je oko 944 miliona evra. U toku protekle godine su takođe ostvarene i po veličini transakcije najveće privatizacije:

1. **Privatizacija Duvanske industrije Niš**, koju je kupio Filip Moris. On će u ovu privatizaciju uložiti 518 miliona evra od čega je 387 miliona evra cena koju plaća za 70% kapitala, a ostatak ide u investicioni program, osnovni socijalni i dopunski socijalni program i pomoć lokalnoj samoupravi.
2. **Privatizacija Beopetrola**, koji je kupio ruski „Luk oil” za 117 miliona evra. „Luk oil” je po osnovu kupovine u 2003. godini uplatio 70 miliona evra, a ostatak će uplatiti u dve godišnje rate.
3. **Privatizacija Duvanske industrije Vranje**, koju je kupio „Britiš amerikan tabako“. BAT će u privatizaciju DIV-a uložiti 87 miliona evra, od čega je na kupovinu 67,81% društvenog kapitala fabrike izdvojio 50 miliona evra, a ostatak će biti uložan kao investicioni socijalni program kao i kroz pomoć lokalnoj samoupravi.

Na početku 2004. godine rezultati privatizacije su znatno skromniji. Prodato je 43 preduzeća i inkasirano 31,3 miliona evra. Za investicije je namenjeno 47,7 miliona evra, a za socijalni program 500.000 evra. S obzirom na to da je knjigovodstvena vrednost ovih preduzeća 67,7 miliona evra i da se samo mali deo od ponuđenih govori o činjenici da su na red došla i manje uspešna preduzeća koja teško nalaze kupca, odnosno za koje je retko ko zainteresovan.¹⁶

¹⁵ S. Kostić, članak: „Počelo sa cementarama”, *Politika*, Politika newspapers and Magazines D.O.O., Beograd, 24.02.2004. god., str. 51

¹⁶ S. Kostić, članak: „Počelo sa cementarama”, *Politika*, broj 32436, Politika newspapers and Magazines D.O.O., Beograd, 24.02.2004.god., str. 51

Tabela 1: Glavni strani strateški partneri na tržištu Srbije

Red. Br.	Kompanija	Zemlja porekla	Sektor	Vrsta ulaganja
1.	OMV	Austrija	Benzinska stanica	Greenfield
2.	Holcim - Novi Popovac	Švajcarska	Cement	Privatizacija
3.	Lafarge - Beočin	Francuska	Cement	Privatizacija
4.	Tarkett Sommer - Sintelon	Nemačka	Podne obloge	Zajedničko ulaganje
5.	Titan - Kosjerić	Grčka	Cement	Privatizacija
6.	Henkel - Merima	Nemačka	Kućne hemikalije	Privatizacija
7.	Mercator	Slovenija	Hipermarket	Greenfield
8.	Impol - Seval	Slovenija	Aluminijum	Privatizacija
9.	Michelin-IFC-Tigar	Francuska	Gume	Zajedničko ulaganje
10.	WAZ - Politika	Nemačka	Novine, magazin	Zajedničko ulaganje
11.	US Steel	SAD	Prerada gvožđa	Braunfield
12.	Ball Corporation	SAD	Proizvođač konzervi	Greenfield
13.	Agrokor - Frikom	Hrvatska	Hrana	Privatizacija
14.	Helenic Sugar - Crvenka	Grčka	Fabrika šećera	Privatizacija
15.	Fibest - Ateks	Italija	Tekstil	Privatizacija
16.	Philip Morris Holand	Holandija	Duvan	Privatizacija
17.	British American Tobacco	Velika Britanija	Duvan	Privatizacija
18.	Lukoil - Beopetrol	Rusija	Nafta	Privatizacija

Izvor: <http://pks.komora.net/PrivredauSrbiji/Privatizacijairazvojniprojekti/Vodi%C4%8Dkrozprivatizaciju/757/Default.aspx>

U 2006. godini privatizovana su neka velika preduzeća kao što su: “Azotara” Pančevo, ”FVK” Kraljevo, “Hisar” Prokuplje, “Nitex” Niš, “Partizanski put” Beograd, “Hipol” Odžaci itd. Nakon značajnih pritisaka međunarodnih finansijskih institucija otpočeli su procesi restrukturiranja pojedinih javnih preduzeća naftne privrede, železnice i pošte itd., a kasnije i delova elektroprivrede, kao i drugih javnih preduzeća na državnom i lokalnom nivou. Međutim, kod privatizacije ovih preduzeća postoje brojni otpori, pretnja socijalnim tenzijama, kao i odsustvo koncenzusa (u političkim i ekonomskim krugovima) oko toga koja od ovih preduzeća i na koji način treba privatizovati.

Oceniti ovakvu privatizaciju i njen uticaj na privredni razvoj je veoma teško. Po jednoj grupi ekonomista ona predstavlja najsvetliju tačku u procesu tranzicionih promena dok po drugima kupovina preduzeća najčešće preko tendera predstavlja samo sredstvo za osvajanje i kontrolu tržišta. S obzirom na to da su šturi podaci o proizvodnji i poslovanju privatizovanih preduzeća, teško je dati neki kvalitetniji prikaz sa stanovišta dejstva na privredni razvoj Srbije. Činjenica je da je ipak došlo do opadanja industrijske proizvodnje za 3% u 2003. godini, a da je nezaposlenost dostigla nivo od 32% odnosno 24%, u zavisnosti od metodologije obračuna.¹⁷

Što se tiče nekih apsolutnih cifara možemo reći da je u januaru 2001. godine u Srbiji bilo zaposleno oko 2,1 miliona ljudi, u januaru 2002. godine 1,9 miliona ljudi, u januaru 2003. godine 1,8 miliona ljudi, a u januaru 2004. godine 1,7 miliona ljudi. Znači u protekle tri godine, koje koincidiraju sa otpočinjanjem procesa privatizacije, bez posla je ostalo oko 400.000 ljudi. Ovome treba dodati i 200.000 ljudi koji mesečno ne primaju ni dinar kao platu. Jednostavno rade bez ikakve novčane nadoknade, strahujući da i zvanično ne

¹⁷ Mikavica A. članak: “Srbija u brojkama u 2003. godini - Društveni proizvod, ipak veći za 1,5 odsto”, dodatak *Politika*, broj 32436 od 24.02.2004., *Ekonometar* br. 34, *Politika Newspapers and Magazines D.O.O.*, Beograd, str. 4

postanu nezaposleni. Na drugoj strani, u 2003. godini je došlo do rasta društvenog proizvoda od 1,5% što je i dalje nedovoljno za ozbiljniji privredni napredak. Opadanje industrijske proizvodnje na jednoj strani, i porast društvenog proizvoda, na drugoj, ukazuju ipak, na jednu pozitivnu tendenciju, a to je da se sve više gasi neprofitabilna proizvodnja i da se rast društvenog proizvoda sve više oslanja na profitabilnu i tržišno orjentisanu proizvodnju. Ovo je vrlo bitna promena u strukturi stvaranja društvenog proizvoda jer njegov osnovni gradivni element postaje zdrava, profitabilna, tržišno orjentisana aktivnost.

Tokom 2007. godine privatizovano je ukupno 296 preduzeća od kojih 283 na aukcijama i 13 na tenderima. Neke od najuspešnijih prodaja bile su prodaja "RK Beograd" iz stečaja za 360 miliona evra i lokala "Jugoe-ksporta" u Knez Mihajlovoj za 15 miliona evra. U 2008. godini privatizovana su 232 preduzeća od kojih 218 na aukcijama, a 14 na tenderima. Ostvaren je prihod od 250 miliona evra, a najznačajnije su bile prodaje "Kolubara univerzala", "Hebe" i "Ikarbusa".

Privatna svojina nastala kroz proces privatizacije ne trpi proizvodnju sa gubicima, zato takva proizvodnja nestaje. Naravno, ona produkuje i niz negativnosti među kojima se posebno izdvajaju pad industrijske proizvodnje i rast nezaposlenosti, ali to treba shvatiti kao cenu koja se plaća da bi prešli na tržišnu ekonomiju sa dominantnom privatnom svojinom. Teško je danas na pravi način sagledati uticaj privatizacije na privredni razvoj s obzirom na činjenicu da je ona relativno skoro otpočela. Za neke dugoročnije efekte neophodno je da protekne vreme, kako bi se sve institucije tržišne ekonomije izgradile i privatna svojina iskazala svoj pravi karakter.

Zaključak

Osnovna ideja privatizacije jeste da će promenom vlasničke strukture doći do poboljšanja performansi preduzeća, što će se odraziti i na poboljšanje performansi privrede u celini, što konačno dovodi do povećanja konkurentnosti nacionalne privrede na globalnom tržištu. Srbija u novoj razvojnoj fazi treba da stvara i održava konkurentsku prednost putem preduzetništva i inovativnosti preduzeća, podizanja nivoa znanja i ubrzanog tehnološkog razvoja i da na toj osnovi povećava ekonomske i tehničke mogućnosti. Od najvećeg značaja za privredni razvoj Srbije je jačanje ekonomskog faktora konkurentnosti (troškovi, cene, kurs, subvencije, izvozni krediti, poreske olakšice) i jačanje tehnoloških faktora konkurentnosti (kvalitet, dizajn, rok isporuke, servis). U tom cilju Srbija kao manja i nedovoljno razvijena evropska zemlja mora biti otvorena i spremna za saradnju sa drugim privredama. U koliko želimo brz i uspešan oporavak privrede Srbije moramo iskoristiti iskustva drugih zemalja, ali i uvažiti specifičnosti naše zemlje, iskoristiti šanse i pozitivne karakteristike, a negativne iskoreniti ili ih svesti na minimum.

Literatura

- [1] Kostić S., (2004) članak: "Počelo sa cementarama", Beograd, *Politika*, Politika newspapers and Magazines D.O.O.
- [2] Mikavica A., članak: "Srbija u brojkama u 2003. godini- Društveni proizvod, ipak veći za 1,5 odsto", dodatak *Politika*, broj 32436 od 24.02.2004., *Ekonometar* br. 34, Politika Newspapers and Magazines D.O.O., Beograd
- [3] Marinković R, Maksimović Lj., (2001) *Teorija cena*, Kragujevac, Ekonomski fakultet
- [4] Vlada Republike Srbije, (2004) članak: "Odbačene primedbe", Beograd, *Ekonomska politika*, br.2703, Kompanija Borba
- [5] Vlahović A., (2001) "Novi koncept privatizacije Vlade Republike Srbije", Beograd, *Ekonomski anali*, vanredni broj, Ekonomski fakultet
- [6] Zakon o privatizaciji, Sl. glasnik RS, broj 38/2001, 18/2003, 45/2005 i 123/2007, član 12.
<http://pks.komora.net/PrivredauSrbiji/PrivatizacijairazvojniProjekti/Vodi%C4%8Dkrozprivatizaciju/757/Default.aspx>